



ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ

ВЕСТНИК НУУз

АСТА NUUz

МИРЗО УЛУГ'БЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ

**ЖУРНАЛ
1997
ЙИЛДАН
ЧИҚА
БОШЛАГАН**

**2021
1/6/2**

**Ижтимоий-
гуманитар
фанлар
туркуми**

Бош муҳаррир:

И.У.МАДЖИДОВ – т.ф.д., профессор.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Р.Х.ШИРИНОВА – ф.ф.д., профессор

Таҳрир хайъати:

Сагдуллаев А.С. – т.ф.д., проф.

Аширов А.А. – т.ф.д., проф.

Баллиева Р. – т.ф.д., проф.

Маликов А.М. – т.ф.д., проф.

Юсупова Д.Ю. – т.ф.д., проф.

Муртазаева Р.Ҳ. – т.ф.д., проф.

Мадаева Ш.О. – ф.ф.д., проф.

Туйчиев Б.Т. – ф.ф.д., проф.

Мухаммедова Д.Г. – псих.ф.д.

Тўхтаев Х.П. – ф.ф.н., доц.

Болтабоев Х. – фил.ф.д., проф.

Раҳмонов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Жабборов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Сиддиқова И.А. – фил.ф.д., проф.

Ширинова Р.Х. – фил.ф.д., проф.

Садуллаева Н.А. – фил.ф.д., доц.

Арустамян Я.Ю. – фил.ф.д., доц.

Пардаев З.А. – фил.ф.ф.д., PhD.

Масъул котиб: **З. МАЖИД**

ТОШКЕНТ – 2021

МУНДАРИЖА

Тарих

Абдуллаев У. Фарғона водийси халқларида анъанавий мотам маросимлари (этнографик материаллар таҳлили).....	4
Алимардонов О. Города – побратимы – как основные действующие акторы народной дипломатии Узбекистана.....	8
Anvarov D. Eron ilmiy tadqiqot muassasalarida temuriylar davrining o'rganilishi.....	13
Атаханов Р. Фарғона водийси қорақалпоқларида фарзанд туғилиши билан боғлиқ урф-одат ва маросимлар.....	16
Бегалиева Д. Хива хонлиги давлат бошқарувида оталиқ лавозимнинг роли ва ўрни.....	20
Бобохонов А. Истоки формирования концепции «Мягкой силы» в трудах мыслителей Востока.....	23
Каримова М. Кўп миллатли юртда адолат тамойиллари.....	27
Мачин Г. Нуриддин Акрамович Мухитдинов и начало активизации Советской Восточной политики (штрихи к политическому портрету).....	30
Раджабов О. Урушнинг дастлабки йилларида Ўзбекистонда темир йўллар тизими.....	38
Ражабова Р. Бухоро амирлигида тарихнавислик мактабининг шаклланиши, Кўқон ва Хива хонликлари мактабларидан фарқли жиҳатлари.....	40
Хошимжонов Ш. Туркистонда совет ҳокимияти йилларида мулкдорлар ва тадбиркорлар қатлами ҳуқуқларининг чекланиши.....	43
Эгамберганов Б. Эрамиздан олдинги XVIII-XVI асрларда Қадимги Мисрда монотеизм ғояларининг келиб чиқиш ва ривожланиш тарихи, унинг социал тузумга таъсири.....	48

Фалсафа. Педагогика. Методика. Социология

Абдуллаханова Г., Миракбарова Д. Важность изучения и анализа случаев разводов в подготовке молодежи к семейным отношениям.....	51
Азимбаева Ш. Мягкая сила Великобритании в Центральной Азии.....	54
Арзиева Б. Sharq mutafakkirlari asarlarida huquqiy madaniyatni shakllantirish muammosining yoritilishi.....	57
Арипова К. Динамика процесса формирования межкультурного контекста.....	60
Ashurova N. Functions of professionally oriented textbooks of a new generation in a foreign language.....	63
Валиев С. Эстрада дастурларида шакл ва мазмун уйғунлигини таъминловчи бадий омиллар.....	66
Джалалова С. Использование метода опорной технологии обучение русскому языку студентов узбекских групп гуманитарных направлений.....	69
Исмоилов Д. Бўлажак муҳандисларга илмий ва ўқув билиш методлари асосида физика ўқитишнинг методик моделини куриш.....	72
Исмоилова Х. Хотин-қизлар ўртасида халқ хунарамандчилик илмини ривожлантириш ижтимоий зарурият сифати социологик асослаш.....	77
Исоқов С. Таълим ва социал мобиллик.....	80
Kalandarova M. Homilador ayollar bilan psixokorreksion ishlarni olib borish xususiyatlari.....	83
Калимбетов К. ОТМ талабаларига информатика фанини қатъиймас бўлган маълумотларнинг кўплиги шароитида ўқитиш ва баҳолашда қарорлар қабул қилиш.....	87
Қодирова О. Талабалар эмоционал интеллектни ривожланишига оила ва таълимнинг психологик таъсири.....	91
Кулматов П. Ёшларда тадбиркорлик маданиятини ва тафаккурни шакллантиришнинг инновацион хусусияти.....	94
Мавлонов Ш. Маънавиятнинг сиёсий тадқиқот объекти сифатида ақс этиши.....	97
Маликов Б. Хитой халқ республикасининг давлат хизмати сиёсати тарихидан.....	100
Маматқосимов Ж. Бўлажак режиссёрларнинг драматик парчалар устида ишлаш жараёнининг педагогик шарт-шароитлари.....	104
Маматқосимова Н. Бўлажак маданият ходимларининг умуммаданий компетенцияларини ривожлантириш педагогик муаммо сифатида.....	107
Мирпўлатов Х. Замонавий байрам ва томошаларда миллийлик ва бадийлик масалалари.....	110
Murodov Sh., Normuminov U. Formation and methodology of the teacher in the primary class.....	113
Норимова Г. Инглиз тили машғулотларида талабаларда инглиз тилини ўзлаштиришга йўналтирилган стриминг технологиялари.....	117
Рахимов В. Развитие спортивно-оздоровительного туризма: проблемы и пути его решения.....	120
Рузметова М. Чет тил ўқитишда нутқий ва тил компетенцияларининг ривожлантирилиши.....	124
Самадов А., Эшонқулов Л. Миллий маънавий меросимизни шакллантиришда ҳажвийлик (кулгилик) категориясининг ўрни.....	128
Содиқова Ш. “Саховват” ва “Муруват” уйларида кексаларга тиббий-ижтимоий хизмат сифатини ошириш.....	132
Сувонқулов Х. Ўқувчиларнинг миллий кадриятларга қизиқишларини ривожлантиришда “тарбия” фанини ўқитишнинг аҳамияти.....	135
Туркменова М., Халиова Л. Талабаларда соғлом турмуш тарзини шакллантириш.....	138
Тураев С. Бўлажак дастурчиларга дастурлаш тилларидан таълим жараёнида фойдаланиш методикаси.....	142
Тургунова Г. Локус контроля как фактор совладания личности с болезнью.....	146
Умарова С. Применение опыта Пакистана для наращивания экспортного потенциала текстильной промышленности Узбекистана в системе GSP+.....	150
Ўроқова Д. Хизматлар кўрсатишнинг самарадорлигини комплекс баҳолаш услубиёти.....	154
Хабиев Т., Карамян М. Первичная профессионализация как фактор формирования стиля переговоров у студентов.....	158
Шавқиева Д. Рақамли технологиялар шароитида геймификация ёрдамида инглиз тилини ўргатишнинг босқичлари ва натижалари.....	162
Shamsitdinova M. Teaching listening comprehension in mixed ability groups.....	165
Evni E. O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida ijtimoiy tarmoqlarning o'rni.....	169
Юсупова М. Идейно-эстетическая программа развития сценического искусства Узбекистана в XX век.....	173
Юсупова Н. Функциональные и технологические характеристики компонентов аудиовизуальных искусств.....	176

Филология

Абдулкасимова Р. Конверсия ва аффиксация: термин ясашнинг морфологик усули сифатида.....	179
--	-----

Abdiraimov Sh. O‘qib tushunish ko‘nikmasini baholashda foydalaniladigan topshiriqlar metodikasi.....	184
Амирова З. Когнитив семантикада концептнинг "эмоционаллиги" ва "лингвомаданийлиги" тушунчалари.....	189
Ваужанова О. Use of terminology, cliches in the official diplomatic style of the English language.....	192
Бобокалонов О. Шифобахш ўсимлик номларининг лексик-семантик хусусиятлари.....	196
Давлатова А. Абдулла Орипов балладалари таҳлили.....	199
Jumayeva D. "Yusuf va Zulaixo" dostonlarida badiiy san'atlar.....	202
Jumaniyozova N. Ingliz va o‘zbek tillarida yuridik diskurs struktural tahlili (sodda gaplar misolida).....	205
Jo‘rayeva B., Jumayeva M. Lingvokulturologiyaning nazariy tadqiqi.....	209
Jurayeva G. Bolalar hajviy she‘riyatida milliy-madaniy va ijtimoiy-ma‘rifiy tajribalar ifodasi.....	212
Зияева К. Инглиз ва ўзбек ҳазилларининг лингвомаданий таҳлили.....	216
Ibratov B. Zamonaviy tilshunoslikda onomastika tamoyillari.....	219
Kamilova D. Lexicographic analysis of the terms "business and entrepreneurship" in English and Uzbek.....	222
Касимова Р. Психология, адабиётшунослик ва таржимашунослик узвийлиги.....	224
Корзун А. «Художественные особенности драмы Хан Дина «Не стоит раскачивать дерево...».....	227
Кучибоев М. Мақоллар таржимасида образлиқни қайта тиклаш.....	230
Kakharova M. Psychological circumstances of protagonists in autobiographical works.....	233
Mamarajabova I. O‘zbek tilida "vaqt" konseptini ifodalovchi birliklar tavsifi.....	237
Mamatqulova T. "Qo‘shiq" istilohining etimologik va terminologik mazmuniga doir.....	240
Матенова Ю. К вопросу о теории культурного трансфера.....	243
Makhamadaliyeva Z. Theory of phraseology in modern English.....	246
Максимова У. Innovatsion metodning chet tillarida tutgan o‘rni.....	249
Махмудов А. Ғарбий Европа адабиётида толерантликнинг назарий асослари.....	252
Негматова Н. Арабизмы во французском языке, история возникновения и их семантическая ассимиляция.....	255
Сиддикова И., Солиева М., Нартаева М. Тиббиёт терминлари тилшунослик объекти сифатида.....	258
Sobirova G. Theory of speech acts in modern linguistics.....	262
Тулабаева Р. Тоҳир Малиқнинг "Алвидо болалик" асарида замон ва бола образи талқини.....	265
Тураходжаева М. Ўсимликшуносликка оид лексемаларнинг аффиксация усули орқали ясаилишининг ўзига хос жиҳатлари.....	268
O‘rozova I. "Muhabbatnoma" asaridagi frazeologizmlar statistikasi.....	272
Shokirova Sh. Functional and semantic types of "please" speech acts.....	277
Юлдашев А. Концептуал деривация иккиламчи интерпретация ҳодисаси сифатида.....	280



Shohruh ABDIRAIMOV

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti katta o'qituvchisi

E-mail: www.samshab@mail.ru

TDO'TAU professori, filologiya fanlari doktori Menglyev B.R. taqrizi asosida

TASK METHODOLOGY USED IN ASSESSMENT OF READING SKILLS

Abstract

The article discusses the methodology of the tasks used in the assessment of reading comprehension in the native language, gives examples of the tasks used in the assessment, analyzes the test tasks and draws conclusions. Recommendations on effective methods of assessment of reading comprehension with the help of test tasks, methods of assignments are given.

Key words: Reading comprehension, assessment, test, test assignment methodology

МЕТОДОЛОГИЯ ЗАДАЧИ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ДЛЯ ОЦЕНКИ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ

Аннотация

В статье обсуждается методика выполнения заданий, используемых при оценке понимания прочитанного на родном языке, приводятся примеры заданий, используемых при оценивании, анализируются тестовые задания и делаются выводы. Даны рекомендации по эффективным методам оценки понимания прочитанного с помощью тестовых заданий, методика выполнения заданий.

Ключевые слова: понимание прочитанного, оценка, тест, методика тестовых заданий.

O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI BAHOLASHDA FOYDALANILADIGAN TOPSHIRIQLAR METODIKASI

Annotatsiya

Maqolada ona tilidagi matni o'qib tushunish ko'nikmasini baholashda foydalaniladigan topshiriqlar metodikasi haqida to'xtalangan, baholashda foydalaniladigan topshiriqlardan namuna keltirilib, test topshiriqlari tahlilga tortilgan, xulosalarga kelingan. O'qib tushunish malakasini test topshiriqlari yordamida baholashning samarali usullari, topshiriqlar metodikasi borasida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: O'qib tushunish, baholash, test, test topshiriqlari metodikasi

Ma'lumki, testologiyada baholash jarayonining eng muhim qismi o'quvchining bilim, ko'nikma va malaka(BKM)larini tekshirish uchun topshiriqlar ishlab chiqarish jarayonidir. Negaki, baholashning maqsadi aniq belgilanib, spetsifikatsiyasi ishlab chiqilgan taqdirda ham testolog topshiriq tuzish metodikasi va mazmuniga yetarli darajada e'tibor qaratmasa, ehtiyotkorlik va mulohazakorlik bilan yondashmasa, ko'zlangan maqsadga erishilmaydi. Shuning uchun test tuzishdan oldin topshiriq tuzish metodikasiga va mazmuniga alohida e'tibor berish shart. Baholash nazariyasida test tuzish metodikasi ham yillar sayin yangilanib, tadrjijiy rivojlanib bormoqda. Test topshiriqlari maqsadi, qo'llanilish o'rnini, shakli va boshqa jihatlariga ko'ra bir qancha turlari bor. O'zimizdagi testologik manbalarda qayd etilishicha test topshiriqlari shakliga ko'ra ikkiga ajratilgan:

– yopiq turdagi testlar (taklif qilingan javoblardan to'g'risini topishga yo'naltirilgan);

– ochiq turdagi testlar (test topshirig'iga test topshiruvchi yozma ravishda javob kiritadi) [2:40].

Boshqa manbalarda esa bu test turlari ifodalanishiga ko'ra ham bir-biridan farqlanishini qayd etiladi. Xususan, rus olimasi S.A.Semenovskaya o'zining ilmiy ishlarida yopiq turdagi testlarning 6 ta turi borligini keltiradi:

1. To'g'ri javobi bitta bo'lgan testlar.

2. To'g'ri javobi bir nechta bo'lgan testlar.

3. Muvofiglikni aniqlovchi testlar.

4. Ketma-ketlikni aniqlovchi testlar.

5. Gradual testlar (barcha javoblari to'g'ri, shular ichida eng to'g'risini tanlanadigan testlar (A.Sh.)).

6. Alternativ testlar[4:52].

O'zbek olimlardan testolog K.Jalilov esa "Baholash nazariyasi asoslari" o'quv qo'llanmasida yopiq testlarning quyidagi turlarini keltiradi:

– muqobil javobli test topshirig'i;

– to'g'ri – noto'g'ri shaklidagi test topshirig'i;

– moslashtirish testlari;

– ketma-ketlikni topish testlari.

Mazkur manbada ochiq test topshiriqlariga ham to'xtalib, uning esa uch turini qayd etadi:

– qisqa javobni talab qiladigan test topshiriqlari;

– kengaytirilgan javobni talab qiladigan test topshiriqlari;

– amaliy test topshirig'i[1:26].

M.Sh.Zakirova, N.N.Ermatova tomonidan tuzilgan "Test tuzish metodikasi va ekspertizasi" uslubiy qo'llanmasida esa test topshiriqlarining turlari haqida batafsil to'xtalib, ochiq turdagi testlar haqida ham ma'lumot berib o'tadi. Mazkur manbada ochiq turdagi topshiriqlar ikki turga ajratilishi keltiriladi:

– qisqa javobli test topshirig'i;

– javobi keng yoritiladigan test topshirig'i[3:42].

Umuman olganda, barcha baholash nazariyasiga oid ilmiy va uslubiy manbalarda test topshiriqlariga batafsil to'xtalangan. Mazkur qarashlarni umumlashtirgan holatda ona tilida matni o'qib tushunish malakasini baholash uchun quyidagi test topshiriqlarining turlaridan foydalanishni ma'qul deb topdik.

Yopiq testlar:

– "binar" test topshirig'i (hukmni to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini tasdiqlovchi javob variantlaridan iborat bo'ladi);

– bitta to'g'ri javobga ega muqobil javobli test topshirig'i;

– bir nechta to'g'ri javobga ega muqobil javobli test topshirig'i;

– moslashtirishni talab qiladigan test topshirig'i.

Ochiq testlar:

– qisqa javobni talab qiladigan test topshirig'i;

– ochiq qoldirilgan o'rinlarni to'ldirishni talab etadigan test topshirig'i;

– kengaytirilgan javobni talab qiladigan test topshirig'i;

– moslashtirishni talab qiladigan test topshirig'i.

Quyida testologiyadagi tajribalarni umumlashtirib, o'qib tushunish malakasini baholash yuzasidan o'tkazgan-tajriba sinovlarimizda foydalanilgan, o'zimiz tomonimidan turli metodikada tuzilgan test topshiriqlarini keltiramiz va o'ziga xosliklarini izohlaymiz.

Shu o'rinda shuni ta'kidlashimiz kerakki, o'qib tushunish malakasini baholashda foydalaniladigan test topshiriqlari, turli mavzudagi muayyan matn asosida tuziladi. Kontest asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar o'quvchining berilgan matnni qay darajada tushunganligini tekshirishga xizmat qiladi. Test topshiriqlari tuzilgan matnlarni dissertatsiya talabiga binoan ishimizning ilova qismida berganmiz.

Avvalo, yopiq turdagi test topshiriqlari metodikasi to'xtalsak.

Binar test topshiriqlari. Mazkur test topshirig'i yopiq test topshiriqlari sirasiga kiradi. Unda ikkita javob varianti o'rqali o'quvchining bilim va ko'nikmalari tekshiriladi, rivojlantiriladi. Quyida shunday topshiriqlardan namunalarni tahlil qilamiz.

Quyidagi hukmlarni matn mazmunidan kelib chiqib to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini aniqlang.

2. 1991 yilda tug'ilish ko'rsatgichi hozirgi ko'rsatgichdan ancha yuqori bo'lgan.

A. To'g'ri B. Noto'g'ri

3. Mustaqillikdan keyin to 2000 yillargacha tug'ilish soni pasayishi kuzatilgan.

A. To'g'ri B. Noto'g'ri

Mazkur test topshiriqlari binar (ikkita javobli) turdagi test topshirig'i bo'lib, bu topshiriqlar matnda ochiq ifodalangan ma'lumotlarni tushunish; matndagi chizma va diagrammalarda berilgan vizual ma'lumotlarni o'qish; matndagi verbal va vizual ma'lumotlar o'rtasidagi bog'liqliklarni tushunish; matndagi mazmuniy bog'lanishlarni anglash bilan bog'liq bo'lgan ko'nikmalar baholanmoqda, tekshirilmoqda. Ilk tajribalarimizda xuddi shu uslubdagi testlar orqali o'quvchilarning vizual axborotlarni o'qiy olishini tekshirganimizda, test topshiruvchilarning aksariyati vizual axborotni o'qish ko'nikmasi rivojlantirilgani uchun to'g'ri javobni topa olmagan edi. Tajriba-sinovimizda ishtirok etgan o'quvchilarda bu ko'nikma yaxshi rivojlanganini guvohi bo'ldik. Endi xuddi shu uslubda rasmiy matnlar asosida tuzilgan testlarni tahlil qilamiz.

Quyidagi hukmlarni matn mazmunidan kelib chiqib to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini aniqlang.

1. Sanjarning ota-onasi onasining axloqi yomonligi sababli ajrashib ketishgan. U otasi bilan yashaydi, ammo onasini ham sog'inadi. Kunlardan bir kuni onasi Sanjarni ko'rgani keldi. Otasini ularni ko'rishtirmadi. Shu to'g'rimi?

A. To'g'ri B. Noto'g'ri

2. Sanjar dunyoga keldi. Otasi Soatov, onasi esa Temurov. Unga ota-onaning kelishuviga binoan onasining familiyasi Temurov familiyasi berildi. Shu to'g'rimi?

A. To'g'ri B. Noto'g'ri

Mazkur topshiriqlar ham binar testlar hisoblanadi. Bu topshiriqlar orqali o'quvchining rasmiy matnni o'qib tushuna olishi, matnda yashirin ifodalangan ma'lumotlarni tushunishi, matndagi mazmuniy bog'lanishlarni anglash, matndagi axborotni tatbiq e'ta olish, matnni o'qib, tushunib, real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish kabi ko'nikmalari tekshirilgan.

Dastlabki tajriba sinovlarimizda rasmiy matnni o'qib tushunish ko'nikmasini mazkur metodikadagi testlar bilan tekshirganimizda yaxshi natija olmagan edi. Tajriba guruhlarida bu ko'rsatgich ham sinov oxirida yaxshiladi.

Umuman olganda, binar testlar yordamida o'qib tushunish ko'nikmasini baholash samarali. Ayniqsa, bunday topshiriqlar, o'quvchining matnni o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda foydalanilsa, o'quvchida haqiqiy mazmunni anglash, kinoya, piching kabi tagma'nolarni fahmlash, umuman, nutqiy vaziyatlarni idrok etish kabi ko'nikmalar shakllanadi. Shuningdek, ma'lumotlar nihoyatda ko'p bo'lgan ayni davrda jadallashgan zamon talabi bilan axborotni ixcham ifodalash ehtiyoji paydo bo'lgan. Natijada turli ma'lumotlar va axborotlar har xil infogrammalarda taqdim qilinmoqda. Bu esa bunday ma'lumotlarni o'qib tushunish zaruratini yuzaga chiqarmoqda. Yuqorida keltirilgan metodikadagi topshiriqlar orqali o'quvchilarda vizual axborotni o'qiy olish ko'nikmasi ham yaxshi shakllanadi.

Bitta to'g'ri javobga ega muqobil javobli test topshirig'i. Mazkur testlar ham yopiq testlar qatoriga kiradi. Bunda savol va bir nechta (asosan to'rt yoki beshta) javob varianti beriladi. To'g'ri javob bitta bo'ladi. Bunday testlardan Davlat test markazi tomonidan oliy ta'limga kirish test sinovlarida foydalaniladi. Ushbu uslubdagi testlar keng tarqalgan bo'lsa-da, u yordamida o'quvchining bilimni haqqoniy tekshirish mumkin, ya'ni bilimli va bilimsizni to'g'ri ajratib bera oladi, deysh qiyin. Negaki o'quvchi uchun javob varianti berilgani uga to'g'ri javobni tasodifiy imkoniyatini beradi. Shunday testlar natijasida o'quvchilar bilim, ko'nikmalari o'rtasidagi nozik farqlar sezilmaydi. Shu bois ham testologiya va pedagogik o'lchovlar bilan shug'ullanuvchi markazlar hisobotidan ma'lumki, bunday testlarda javob varianti qanchalik ko'p berilsa, distraktorlar bir-biriga yaqin bo'lsa, tasodifiy topish foizi kamayadi. Quyida o'quvchilarning o'qib tushunish kompetensiyasini tekshirishda foydalanilgan testlarni tahlil qilamiz.

Matnda ajratib ko'rsatilgan "shuningdek" birligi matnda qanday mazmunni ifodalayapti?

A. Oldingi fikr kiyingi fikrni xulosasi ekanligini ifodalayapti.

B. Keyingi fikr oldingi fikrning dalillayotganli ifodalayapti.

D. Oldingi fikr kiyingi fikrni tasdig'i ekanligini ifodalayapti.

E. Keyingi fikr oldingi fikrning davomi ekanligini ifodalayapti.

Mazkur topshiriq orqali matn qismlarini bog'lovchi vositalar ma'nosi va ularning matndagi vazifasini tushunish; matnning grammatik qurilishini anglash; matndagi mazmuniy bog'lanishlarni anglash; matnning qismlarining umumiy ma'nosini tushunish, matnni mazmuniy bloklarga ajratish ko'nikmalari tekshirilmoqda. Mazkur metodikadagi test topshiriqlaridan o'quvchining matnda ishlatilgan leksik birliklarning ma'nosini tushunishini tekshirish maqsadida foydalanilganda shuni hisobga olish kerak: distraktorlar – muqobil javob variantlar o'zaro mazmuniy yaqin, hajmiy teng bo'lishi, shuningdek, ona tilidagi matnni o'qib tushunish tekshirilganida leksik birliklarning kontekstdagi okkazonal ma'nosi so'rallishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Agarda faol qo'lanuvchi leksik birliklarning o'z ma'nosini topish so'ralsa, test topshiruvchilarning aksariyati javobni topa olishi ma'lum bo'ldi. Shu bois ham ona tilidagi matnni tushunishda leksik birliklarning o'z ma'nosini so'rashni tavsiya etmaymiz. Jumladan, quyidagicha topshiriqlarni berish maqsadga muvofiq emas.

Ichkarida qizdirilayotgan doira chalindi. Mazkur jumlada ajratib ko'rsatilgan so'zining ma'nosi toping

A) kuy ijro etilmoq

B) eshitilmoq

- D) duchor bo'lmoq
E) tovush chiqarmoq

Bu usuldagi test topshiriqlari imkoniyati ancha keng. Turli kontruktarni mazkur test uslubida tekshirish mumkin. Umuman, bunday testlar yordamida matnda ishlatilgan leksik birliklarning ma'nolarini tushunish; matndagi ibora, maqol, hikmatli so'zlar ma'nosini tushunish; matnda ochiq va yashirin ifodalangan ma'lumotlarni tushunish; matndagi verbal va vizual ma'lumotlar o'rtasidagi bog'liqliklarni

tushunish; matndagi mazmuniy bog'lanishlarni anglash; matnning yoki uning qismlarining umumiy ma'nosini tushunish kabi turli ko'nikmalarini baholash mumkin.

Quyida bitta to'g'ri javobli muqobil javobli test topshiriqlarining boshqacha uslubdagi namunasini tahlil qilamiz.

Quyidagi parchada ajratib ko'rsatilgan so'zlardan xato qo'llanganlarini aniqlang. Barchasi to'g'ri qo'llangan bo'lsa, D variantni belgilang.

1.	Xalqimizning eng noyob[A] fazilatlaridan biri uni [B] bir tan, bir jon bo'lib yashashida ko'zga tashlanadi[E].	D) xatolik mavjud emas
2.	Shu sababli bizda hech kim yaxshi kunda ham[A], yomon kunda ham yakka qo'yilmaydi[B]. Xalqimiz "yaxshilik qilgan, mehr-muruvvatli, oqibatli[E]. odam hech qachon kam bo'lmaydi" degan aqida bilan yashaydi	D) xatolik mavjud emas

Ushbu topshiriq yordamida so'z ma'nolarini tushunish va grammatik shakllarini farqlash, ularni nutqda to'g'ri qo'llay olish ko'nikmalari tekshirilmoqda. Bu kabi topshiriqlardan ona tili ta'limida foydalanish o'quvchilarning so'zdan to'g'ri foydalanish ko'nimasini rivojlantiradi.

Bir so'z bilan aytganda, bunday metodikadagi testlardan o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda foydalanish sermahsul bo'lib, o'quvchida bog'liqliklarni fahmlash, haqiqiy mazmunni anglash, nutqiy vaziyatlarni idrok etish, voqelikka munosabat bildirish, o'quvchining avvaldan mavjud bilimi hamda matndan olingan ma'lumotning ma'lum darajada integratsiyalash, matn bilan ishlayotganda o'zlarining shaxsiy fikrlari va tajribalaridan foydalana olish kabi ko'nikmalarini shakllantiradi.

Bir nechta to'g'ri javobga ega muqobil javobli test topshirig'i. Bu testlar ham yopiq testlar qatoriga kiradi. Unda savol va bir nechta (besh va undan ko'p) javob varianti beriladi. Hamda ikki yoki undan ko'p to'g'ri javob bo'ladi. Quyida xuddi shunday testlarni o'qib tushunish malakasini baholash jarayonida qaysi kunsturklarni tekshirish uchun samarali ekanligini, o'ziga xosligini tahlil qilamiz.

O'zbekiston aholisining o'sishiga ta'sir qilgan omillarni aniqlang.

ESLATMA. Bir nechta to'g'ri javob bo'lishi mumkin.

A. Xorijdan ko'plab aholining O'zbekistonga ko'chib kelishi.

B. Turmush darajasining ko'tarilishi.

D. Umr davomiyligi ko'rsatkichining turg'unlashuvi.

E. Tibbiyot sohasidagi islohatlar.

F. Yurtimizga ko'plab investorlarning kirib kelishi.

Ushbu topshiriq yordamida matn qismlarining umumiy ma'nosini tushunish; matndagi mazmuniy bog'lanishlarni anglash; matn mazmunini tushunishi kabi ko'nikmalar tekshirilmoqda. Mazkur testdan tajriba-sinovda ilk foydalanganimizda o'quvchilarning ko'pchiligi bitta javobni belgilagan, garchi topshiriqda "Bir nechta to'g'ri javob bo'lishi mumkin" eslatmasi keltirilgan bo'lsa ham. Bu esa ta'lim kontekstida faqat bitta javobli testlardan foydalanishning oqibatini ko'rsatmoqda desak, xato qilmaymiz. Shu o'rinda xuddi shunday topshiriqlarni tuzish jarayonida alohida e'tibor berishimiz keak o'rin borligi natijalardan ayon bo'ldi. Bir nechta to'g'ri javobli testlardan muqobil javoblarni tanlashda mazmuniy xilma-xillikka e'tibor berish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman, mazkur uslubdagi testlar orqali yuqori kognitiv darajalar, tahlil qilish, sintez, qisman baholash kabi bilish, tushunish darajalari tekshiriladi. Shuningdek, o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda ushbu uslubdagi testlardan foydalanish o'quvchida haqiqiy mazmunni anglash, fahmlash kabi xususiyatlarni shakllantiradi.

Moslashtirishni talab qiladigan test topshirig'i. Ushbu metodikadagi testlar yopiq yoki ochiq tarzda berilishi mumkin. Bunda topshiriq shartiga binoan tushuncha va hukmlar o'zaro moslashtiriladi. Mazkur usuldagi topshiriqlar matnni o'qib tushunish jarayonidagi yuqori kognitiv darajalarni tekshirish imkonini beradi. Quyida mazkur metodikadagi topshiriqlarni tahlil qilamiz.

Berilgan ma'lumotlar va unga aloqador vizual ma'lumotlarni o'zaro moslashtiring.

ESLATMA! Javob variantlaridan ortiqchasi bor.

Verbal ma'lumotlar	Vizual ma'lumotlar
1. 2000 yilda erkaklarning o'rtacha umr davomiyligi _____	A. 73.2 yosh
2. 2000 yilda ayollarning o'rtacha umr davomiyligi _____	B. 70.8 yosh
	D. 68.4 yosh

Mazkur topshiriq moslashtirishni talab etadigan ochiq test hisoblanadi. U yordamida grafik tasvirda vizual ifodalangan ma'lumotni ilg'ash, o'qiy olish tekshirilyapti. Mazkur test topshirig'iga ham ilk tajriba-sinovimizda aksariyat o'quvchilar to'g'ri javob bera olmagan. Boisi ushbu uslubdagi testga ilk marotaba duch eklishgani desak, xato

bo'lmaydi. Xuddi shunga o'xshash boshqa bir testimizni ham tahlil qilamiz.

Berilgan ma'lumotlar va unga aloqador tushunchalarni o'zaro moslashtiring.

ESLATMA! Javob variantlarida ortiqchasi bor.

Ma'lumotlar	Tushunchalar
1. Bosh miyaning bu qismi jarohat olsa, o'pka va yurak faoliyati to'xtaydi. Inson nobud bo'ladi. _____	A. Oraliq miya
2. Bosh miyaning bu qismi jarohat olsa, Inson ko'rish va tinglab tushunish va yoza olish qobiliyatlarini yo'qotadi. _____	B. O'rta miya
3. Bosh miyaning bu qismi jarohat olsa, inson mushaklari faoliyatida buzilish paydo bo'ladi va tik tura olmay yiqilib tushadi. _____	D. Miya ko'prigi
	E. Uzunchoq miya
	F. Miyacha

Ushbu o'zaro moslashtirishni talab etayotgan test topshirig'ida matn tarkibidagi tushunchalar bilan bog'liq yashirin ifodalangan ma'no-mazmunni anglash, matn qismlarini tushunish, matnni mazmuniy bloklarga ajratish

ko'nikmalari tekshirilmoqda. Endi esa moslashtirishni talab etadigan yopiq turdagi testlarni tahlil qilsak.

Matnning bosh g'oyasidan kelib chiqib, asosiy va yordamchi ma'lumotlarni toping hamda moslashtiring.

a) asosiy ma'lumotlar;	1. Tog' tasviri.
	2. Ikki aka-uka voqeasi.
b) yordamchi ma'lumotlar.	3. Daryoning tasviri.
	4. Onaning mehribonligi tasviri.

A) a-1,4; b-2,3

B) a-2,4; b-1,3

D) a-4; b-1,2,3

E) a-2; b-1,3,4

Ushbu test orqali o'quvchilarning matnning yoki uning qismlarining umumiy ma'nosini tushunish; matndagi mazmuniy bog'lanishlarni anglash; matn mazmunini tushunishi va talqin qila olish kabi ko'nikmalari tekshirilmoqda. Umuman olganda, o'quvchining tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez qilish, tatbiq qilish va baholay olish kabi kognitiv ko'nikmalari baholanmoqda.

Demak, moslashtirishni talab etadigan test uslubi ancha samarador, hamda yuqori kognitiv darajalarni tekshirish imkonini berishi bilan alohidalik kasb etadi. Ushbu metodda tuzilgan testlardan o'quvchilarning o'qib tushunishini rivojlantirishda foydalanilsa, ularda o'qilgan matnni yuqori darjada tushunishini rivojlantiradi. Shuningdek, o'quvchida matn bloklari o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklarni fahmlash, haqiqiy mazmunni anglash, nutqiy vaziyatlarni idrok etish, voqelikka munosabat bildirish, o'quvchining avvaldan mavjud bilim hamda matndan olingan ma'lumotning ma'lum darajada integrasiyalash, o'quvchilar ziddiyatlar sabablarini tahlil qilish, izlash va aniqlash ko'nikmalarini shakllantiradi, desa xato bo'lmaydi.

Qisqa javobni talab qiladigan test topshirig'i. Mazkur topshiriq ochiq turdagi test bo'lib, matn mazmunidan kelib chiqib, aniq mazmunli, qisqa javobni talab etadigan test topshirig'i hisoblanadi. Bu kabi testlarning imkoniyati nihoyatda keng bo'lib, lo'nda javobni talab etadigan barcha ko'nikmalarni tekshirish mumkin. Shuningdek, bu topshiriqning eng xarakterli belgisi haqiqiy bilimlilarni, yuqori kognitiv darajaga ega talabgorlarni aniqlab bera oladi. Bu topshiriq orqali tasodifiy topish imkoniyati nol(0)ga teng. Shu bois ham testologlar tomonidan kichik guruhlarda olinadigan testlarni faqat ochiq testlardan foydalanish samarali ekanligi ta'kidlanadi. Quyida xuddi shunday testlardan tahlil qilib ko'ramiz.

2018 yilgi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston aholi soni bo'yicha dunyoda nechanchi o'rinda turadi?

Javob: _____

Mazkur topshiriq yordamida matnda aniq ifodalangan ma'lumotni qidirib topa olish va tushunish ko'nikmasi tekshirilmoqda. Bunday topshiriqlardan o'quvchining o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda foydalanilsa, ularda kerakli ma'lumotni axborotlar ichidan qidirib topa olish layoqatini shakllantiradi.

Xuddi shunga o'xshash boshqa testni tahlil qilamiz.

Hikoyada yomonlikni o'ylamaydigan, hammaga Ollohdan insof tilaydigan, doim yaxshilikni ko'zlaydigan bir so'zli qahramonni toping.

Javob: _____

Mazkur test topshirig'i orqali o'quvchining asar obrazlariga tavsif berish, matnning yoki uning qismlarining umumiy ma'nosini tushunish ko'nikmasi baholanmoqda. Asardagi har bir qahramonning asar syujetidagi o'rni, o'ziga

xosligini uning xatti-harakati, nutqidan ishlatilgan jumlar, shaxslar bilan munosabatidan fahmlay olishi tekshirilmoqda.

Umuman, qisqa javobni talab qiladigan test topshiriqlaridan o'qib tushunishni rivojlantirishda foydalanilsa, matnda aniq ifodalangan ma'lumotni qidirib topa olish va tushunish; o'quvchining avvaldan mavjud bilim hamda matndan olingan ma'lumotning ma'lum darajada integrasiyalash; matn bilan ishlayotganda o'zlarining shaxsiy fikrlari va tajribalaridan foydalana olish; matndagi ma'lumotlarni tashqi ma'lumotlar bilan bog'lab tahlil qila olish; matndan olingan ma'noni o'zining borliq haqidagi tasavvurlari bilan bog'lash kabi yuqori darajagi kognitiv ko'nikmalarni shakllantirish mumkin.

Ochiq qoldirilgan o'rinlarni to'ldirishni talab etadigan test topshirig'i. Mazkur topshiriq ham ochiq testlar sirasiga kiradi. Bu uslubdagi test topshiriqlari yordamida so'z darajasidagi ma'lumotni tushuna olishi tekshiriladi. Quyida xuddi shunday testlardan ayrimlari bilan tanishamiz, tahlil qilamiz.

Matnda ajratib ko'rsatilgan o'ringa quyida berilgan so'zlardan mazmuniy va grammatik jihatdan eng mosini qo'ying.

HAYDOVCHILIK GUVOHNOMASI

Birinci avtomobil Germaniya ko'chalarida paydo bo'ldi, lekin haydovchilarning _____ 1 tufayli tez-tez ko'ngilsiz voqealar ro'y bera boshladi. Shunda Germaniyada _____ 2 jumallardan biri shunday taklif kiritadi. Unga ko'ra polisiya mashina egasiga guvohnoma berishdan oldin uning mashina haydashni bilish-bilmasligini tekshirib ko'rish va shundan so'nggina guvohnoma berishi kerak bo'ladi. Dunyoda birinci haydovchilik guvohnomasi shu tariqa Germaniyada 1910-yildan boshlab joriy etilgan.

hushyor bo'lmagan, iste'dodsiz ekanligi, tajribasizligi, beso'naqay ekanligi, chop etiladigan, yoziladigan, taqdimot qilinadigan, berilgan

Ushbu topshiriq so'z ma'nolarini tushunish va grammatik shakllarini hal qilish, ularni to'g'ri qo'llay olish ko'nikmalari tekshirilmoqda. Umuman, matnni, unda qo'llangan birliklarni leksik va grammatik jihatdan to'g'ri hal etish baholanmoqda.

Bir so'z bilan aytganda, ushbu metodikadagi topshiriqlardan o'quvchilarning matnni o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda foydalanish ularda so'zni to'g'ri qo'llay olish, ma'nodosh so'zlarning o'rtasidagi nozik ma'noviy farqlarni his qila olish, so'zga hisobdorlik, so'zdan tanlab foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi.

Kengaytirilgan javobni talab qiladigan test topshirig'i. Mazkur topshiriq ham ochiq testlar sirasiga kiradi. Bu uslubdagi test topshiriqlari yordamida matn darajasidagi ma'lumotni tushuna olishi hamda anglash tekshiriladi. Ushbu uslubdagi test topshiriqlari metakognitiv darajani tekshirishga xizmat qilishi bilan alohida ahamiyatli. Quyida xuddi shunday testlardan ayrimlari bilan tanishamiz, tahlil qilamiz.

Muallif hikoyada "O'zbekning soddasi" deb kimni nazarda tutyapti? Bu soddalikmi?

ESLATMA. Fikrlaringizni lo'nda, ixcham ifodalang, 20 ta so'zdan oshib ketmasin.

Javob: _____

Mazkur test topshirig'i orqali o'quvchining matn g'oyasini anglash; o'quvchining avvaldan mavjud bilimi hamda matndan olingan ma'lumotning ma'lum darajada integrasiyalash; matn bilan ishlayotganda o'zlarining shaxsiy fikrlari va tajribalaridan foydalana olish; matndagi ma'lumotlarni tashqi ma'lumotlar bilan bog'lab tahlil qila olish; matndan olingan ma'noni o'zining borliq haqidagi tasavvurlari bilan bog'lash; matnni o'qib tushunib hayotiy muammolarni hal qila olish, unga yechim topa olish; matnni o'qib, tushunib, real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish kab ko'nikmalarini baholayapti. Tajriba-sinov natijalaridan shu ma'lum bo'ldiki, bunday uzun javobni ta'lab qiladigan topshiriqlarni minglab talabgorlar ishtirokida o'tkaziladigan summativ baholashda foydalanish o'quvchilarning javoblarini tekshirishda o'ziga xos muammolarni yuzaga keltiradi. Shu bois bu topshiriq metodikasida summativ baholashda kam foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Ammo kam sonli, muayyan bitta sinfda olinadigan sinovlarda qo'llash juda o'rinli va sermahsul bo'ladi.

Bir so'z bilan aytganda ushbu uslubdagi topshiriqlardan ona tili ta'limida foydalanish o'quvchida real hayotni anglash, hayotdagi har bir voqelikning mohiyatini idrok eta olish, voqelikka munosabat bildira olish, o'quvchining avvaldan mavjud bilimi hamda matndan olingan ma'lumotning ma'lum darajada integrasiyalash, o'quvchilar ziddiyatlar sabablarini tahlil qilish, izlash va aniqlash hamda o'z g'oyalarini taqdim eta olish, sabab-oqibat munosabatini fahmlash kabi ko'nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning ona tilidagi matnlarni o'qib tushunish malakasini baholash jarayonida foydalaniladigan topshiriqlar mazmuni va metodikasi alohida e'tibor berish shart. Mazmunga mos topshiriq metodikasini tanlash o'quvchining kognitiv darajasini to'g'ri tashxislash, baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, ona tili ta'limida o'quvchilar til o'rganuvchisi emas, balki yetkazuvchisi, til sohibi bo'lganligi bois topshiriq metodikasi to'g'ri tanlanmasi, yetarli darajada e'tibor berilmasa, teskari natija berishi – matnni o'qib tushunish zerikarli va juda oddiy yumushga aylanishi mumkin. Bu esa ta'limga salbiy ta'sirini o'tkazadi.

ADABIYOTLAR

1. Jalilov K., Baholash nazariyasi asoslari. –Toshkent: Akademyashr, 2020, 252 bet.
2. Mirvaliyev Z.Z., Pedagogik o'lchovlarda test topshiriq turlari. – Toshkent, 2018. 40 b.
3. Zakirova M.Sh., Ermatova N.N. Test tuzish metodikasi va ekspertizasi. – Toshkent, 2018. 48 b.
4. Baratov A.A., Pedagogik o'lchovlar nazariyasi asoslari. Toshkent, 2018. 41 b.
5. С.А.Семеновская. Основы тестологии. Учебное пособие. – Саратов: Саратовский государственный университета, 2015. – 58 с.